

Тип Членистоногі

Клас КОМАХИ

Мета: ознайомити учнів з основними особливостями організації та процесів життєдіяльності комах;дати стислу характеристику рядів комах з повним перетворенням та з неповним перетворенням; розвивати вміння та навички спостереження за об'єктами природи, порівнювати їх; узагальнювати матеріал, вибирати головне, робити висновок; складати опорні схеми та працювати з ними.

Обладнання: підручник, зошити, відеоматеріали

Основні поняття та терміни: комахи,голова,груди,черевце,крила,яйцеклад,дихальця,трахеї,імаго,лялечка,кокон,комахи з повним і неповним перетворенням.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань (слайд 3)

III. Мотивація навчальної діяльності (слайд 4)

IV. Вивчення нового матеріалу (слайд 5- 42)

V. Узагальнення (слайд 43)

Домашнє завдання (слайд 44)

ПОВТОРЮЄМО ВИВЧЕНЕ:

Словничок:

- Хеліцери
- Педипальпи
- Павутинні бородавки
- Мальпігієві судини
- Статевий диморфізм
- Арахнологія
- Линяння
- Фасеткові очі

Виберіть правильні твердження

1. Павук – хижак.
2. Ходильних ніг у павуків 4.
3. Органи дихання павука – зябра.
4. У павуків немає вусиків.
5. Основна їжа павука-хрестовика – рослини.
6. На головогрудях містяться 4 пари очей.
7. У павуків НС складніша, ніж у рака.
8. Павуки – роздільностатеві організми.
9. Кровоносна система павуків замкнена.
10. Для них характерне позакишкове травлення.
11. Тарантул і каракурт – корисні павуки.
12. Кліщі – переносники інфекційних захворювань.

«Знайди пару»

Павук-хрестовик

Іксодовий кліщ

Коростяний свербун

Павук-сріблянка

Каракурт

Скорпіон

А Живе у воді

Б Спричиняє коросту

В Отруйніший за гримучу змію

Г Переносить енцефаліт

Д Плете ловчу сітку

Е Паралізує здобич жалом

Клас Комахи нараховує 1 млн видів (в Україні - понад 35000)

Чорнотілка живе в пустелі
і отримує вологу з туману

Жужелиця *Vembidion bracculatum*
живе у високогір'ї Гімалаїв

Найдрібніша комаха -
наїзник-яйцеїд
Alaptus magnanimus
- 0,21 мм

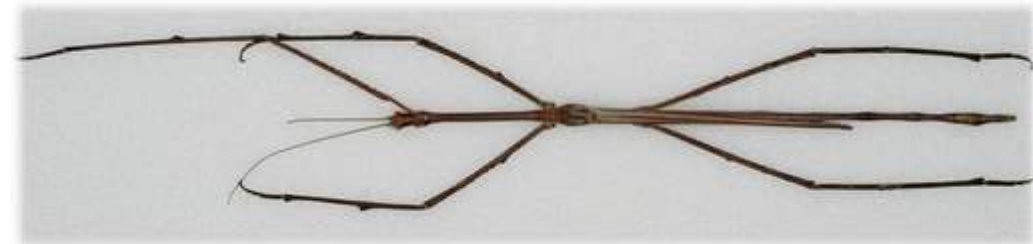
Найбільший метелик
Ornithoptera victoriae

Belgica Antarctica - безкрилий
комар, єдиний вид комах,
який мешкає в Антарктиці

Закаспійські терміти
живуть на глибині 12 м

З витягнутими кінцівками
довжина паличника *Phobaeticus*
становить 56,7 см

Наука про комах називається **ЕНТОМОЛОГІЄЮ**

Систематичне положення комах:

Імперія – Клітинні організми
Надцарство – Еукаріоти
Царство – Тварини
Підцарство – Багатоклітинні
Тип – Членистоногі
Підтип – Трахейнодишні
Клас – Комахи.

Відділи тіла

вусики (антени)

очі

ротовий апарат

ходильні ноги

тверді надкрила

крила

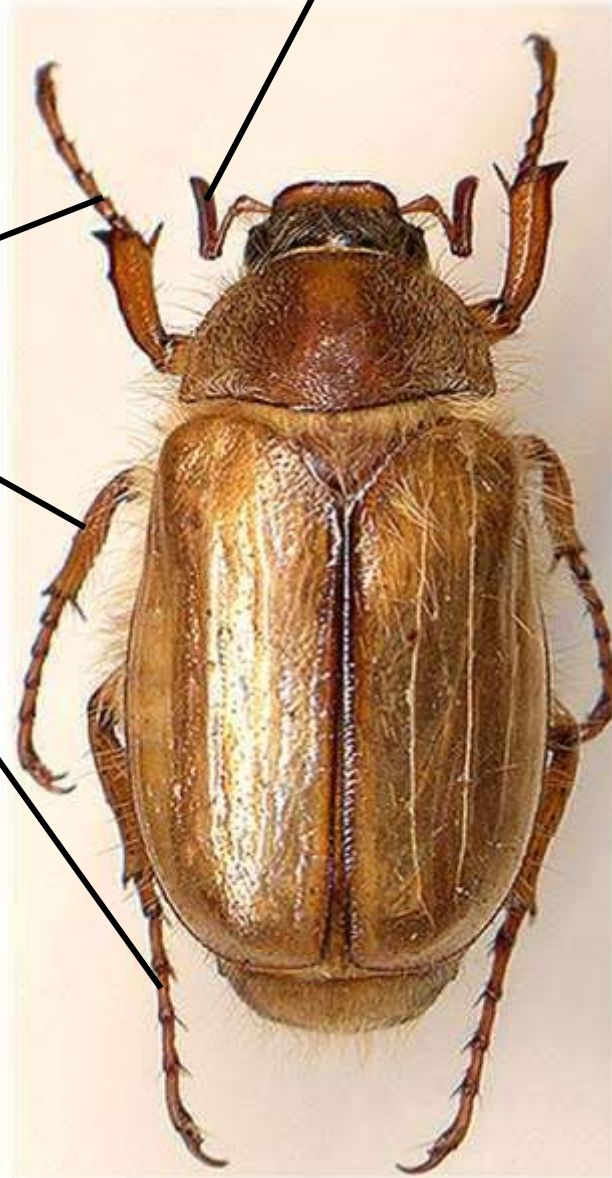
голова

груди

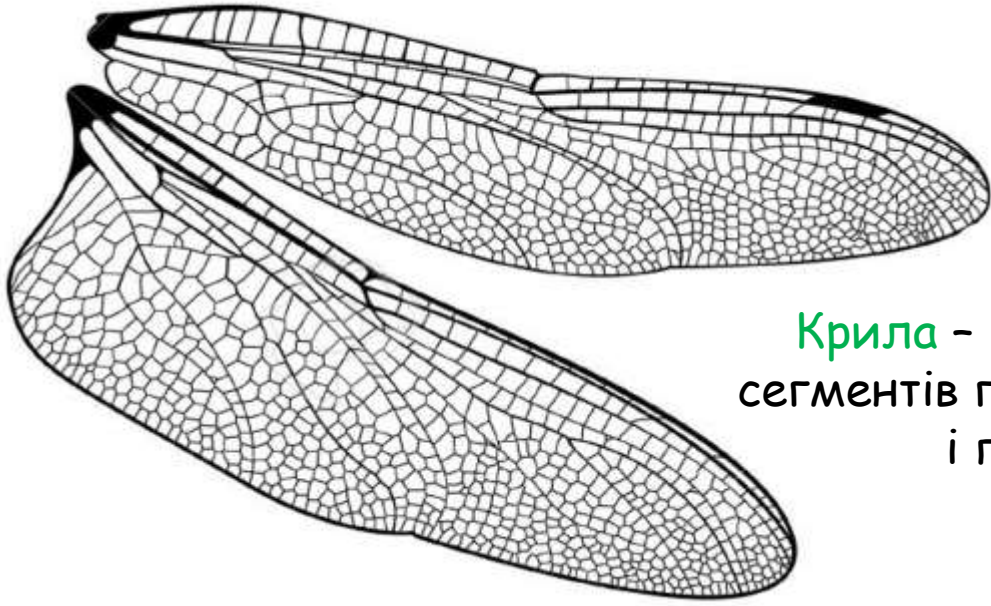
черевце

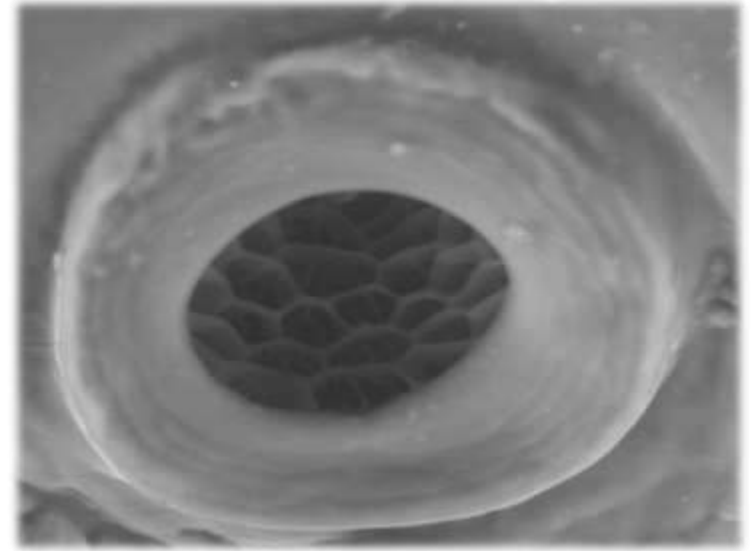
Хрущ травневий
Melolontha melolontha

Крила - це тонкі складки покривів сегментів грудей, що вкриті кутикулою і пронизані жилками

Отвори органів дихання комах розташовані по боках черевця

У самок їздців черевце закінчується яйцекладом

У деяких комах на кінці черевця є жало

Покриви комах представлені
гіподермою і хітиною кутикулою

Лусочки крила метелика під
мікроскопом

Органи чуттів

Чутливі волоски
сприймають дотик

Органи слуху коника – **тимпанальні органи** – розташовані на гомілках передніх кінцівок

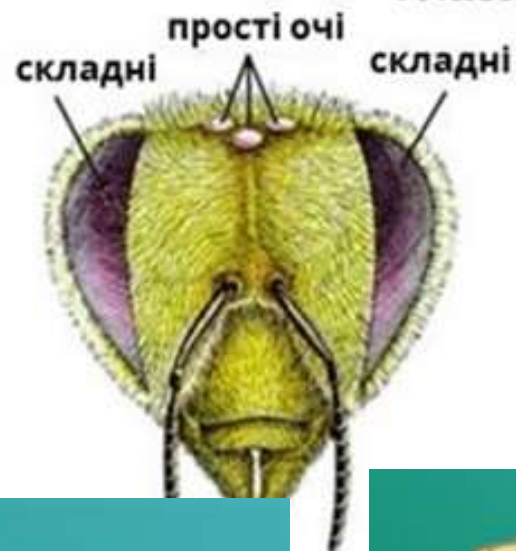
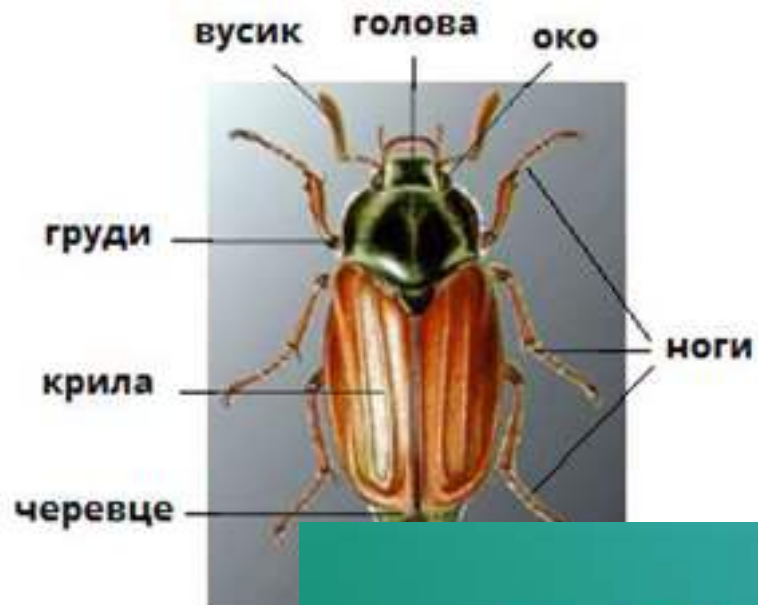
Сарана видає звуки при
терті ніжок об верхні крила

У комах складний мозаїчний зір

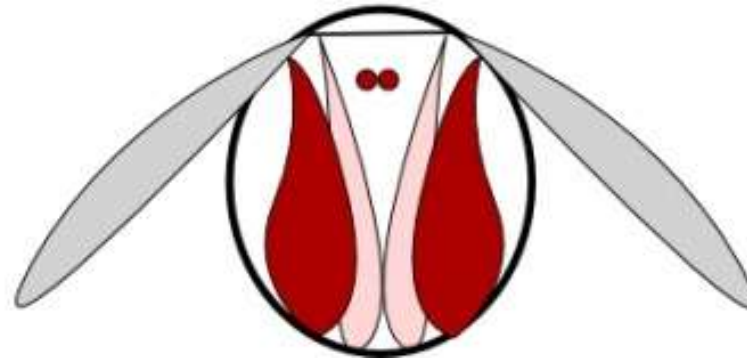
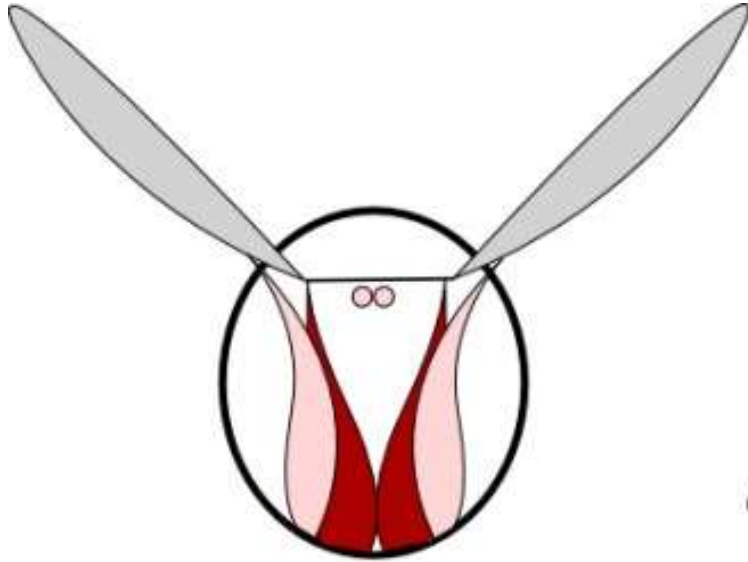

На вусиках і
щелепних щупиках
знаходяться органи
смаку і нюху

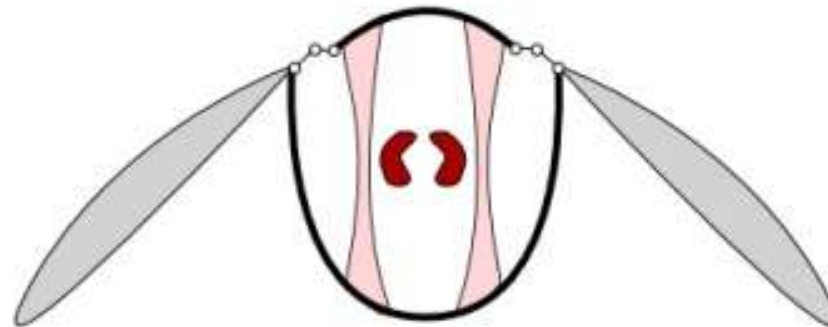
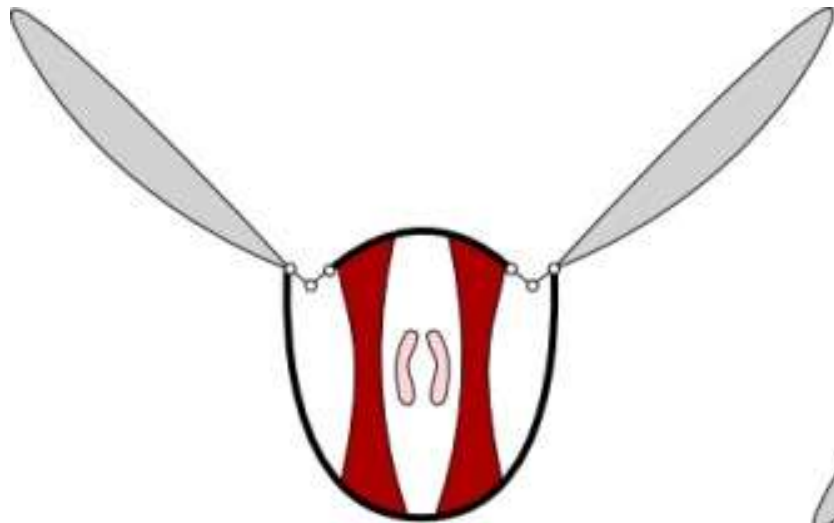

М'язова система комах побудована із м'язових пучків

Робота крил комах за допомогою м'язів прямого польоту (у бабок, тарганів). Темніші м'язи - це ті, які в процесі скорочення.

Робота крил комах за допомогою непрямих польотних м'язів (мухи).

Типи ротових апаратів

гризучий

тарган

гризучо-
лижучий

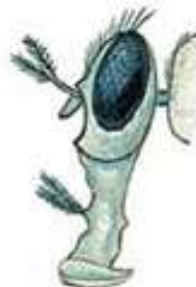
бджола

колюче-
сисний

комар

фільтруючий

муха

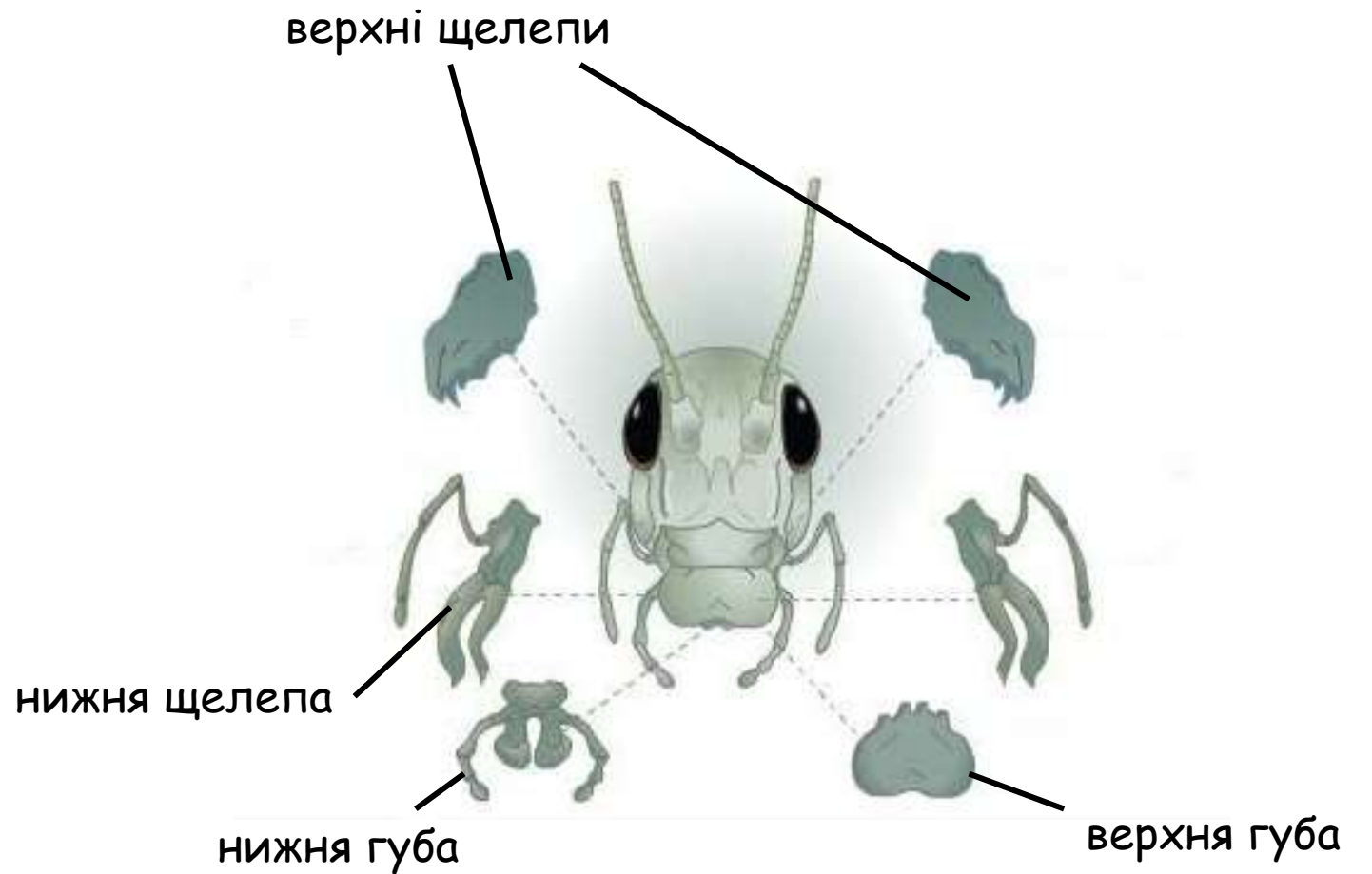
смоктальний

метелик

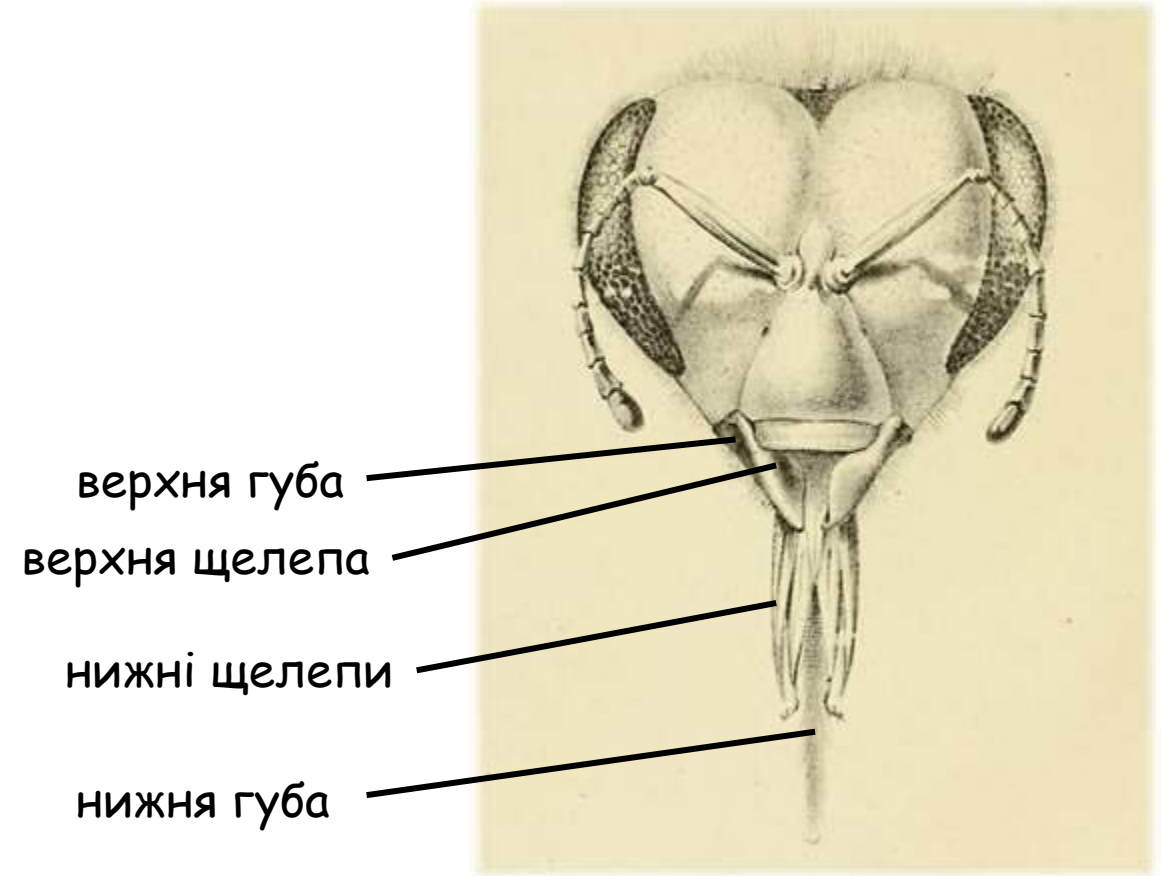

Гризучий ротовий апарат

Призначений для живлення твердою їжею
(у жуків, тарганів, прямокрилих, богомолів, термітів,
пильщиків, сіноїдів, пухоїдів, личинок метеликів тощо).

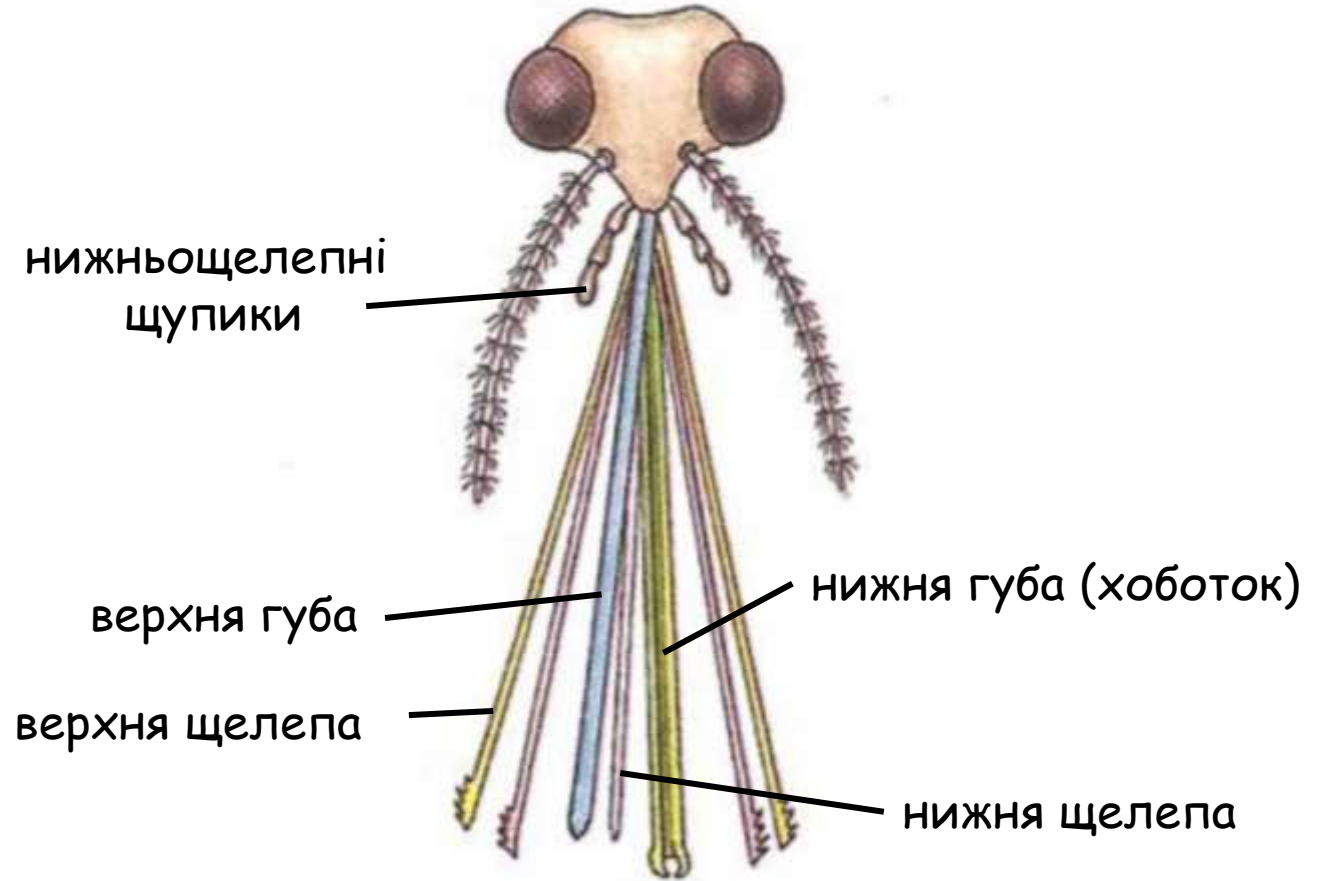
Гризучолижучий ротовий апарат

Він адаптований для живлення твердою та рідкою їжею, до якої є відкритий доступ (джмелі, бджоли, оси).

Колючосисний ротовий апарат

Призначений для проколювання твердої поверхні і наступного всисання рідини, що знаходиться під нею (попелиці, цикади, клопи, комарі, блохи).

Лижучий ротовий апарат

Зручний для поглинання рідкої їжі, або такої, що легко розчиняється слиною. Придатний він також для відшкрabuвання часток твердої їжі (мухи).

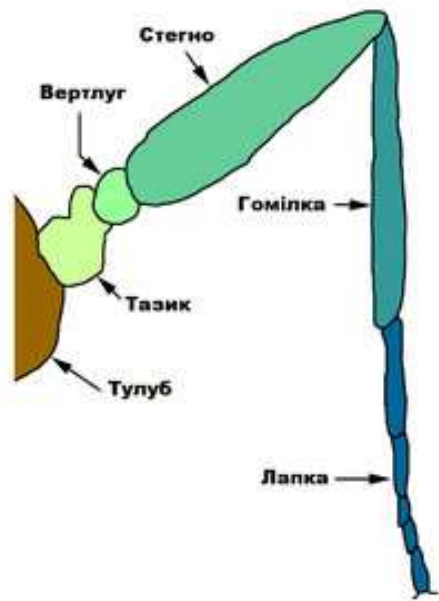

Сисний ротовий апарат

Призначений для поглинання рідкої їжі з відкритого джерела: нектар, воду та інші рідини (метелики).

Будова кінцівки

Кінцівки комах

Риючі кінцівки вовчка

Бігаючи кінцівки жужелиці

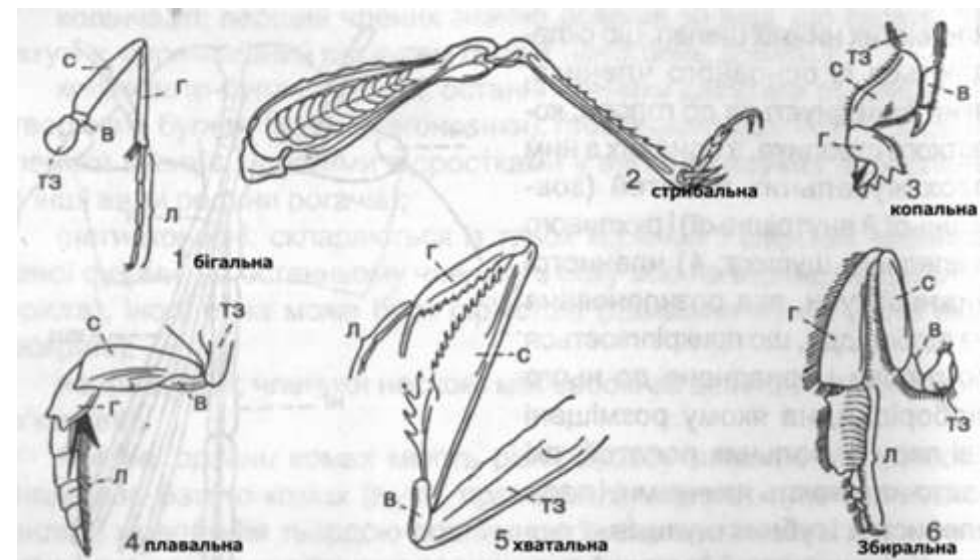
Стрибальні кінцівки коника

Збиральні кінцівки бджоли
плавунця

Хапальні богомола

Плавальні плаунця

Іл. 65. Різноманітність ходильних ніг у комах

Бігальні

Плавальні

Стрибальні

Хватальні

Риючі

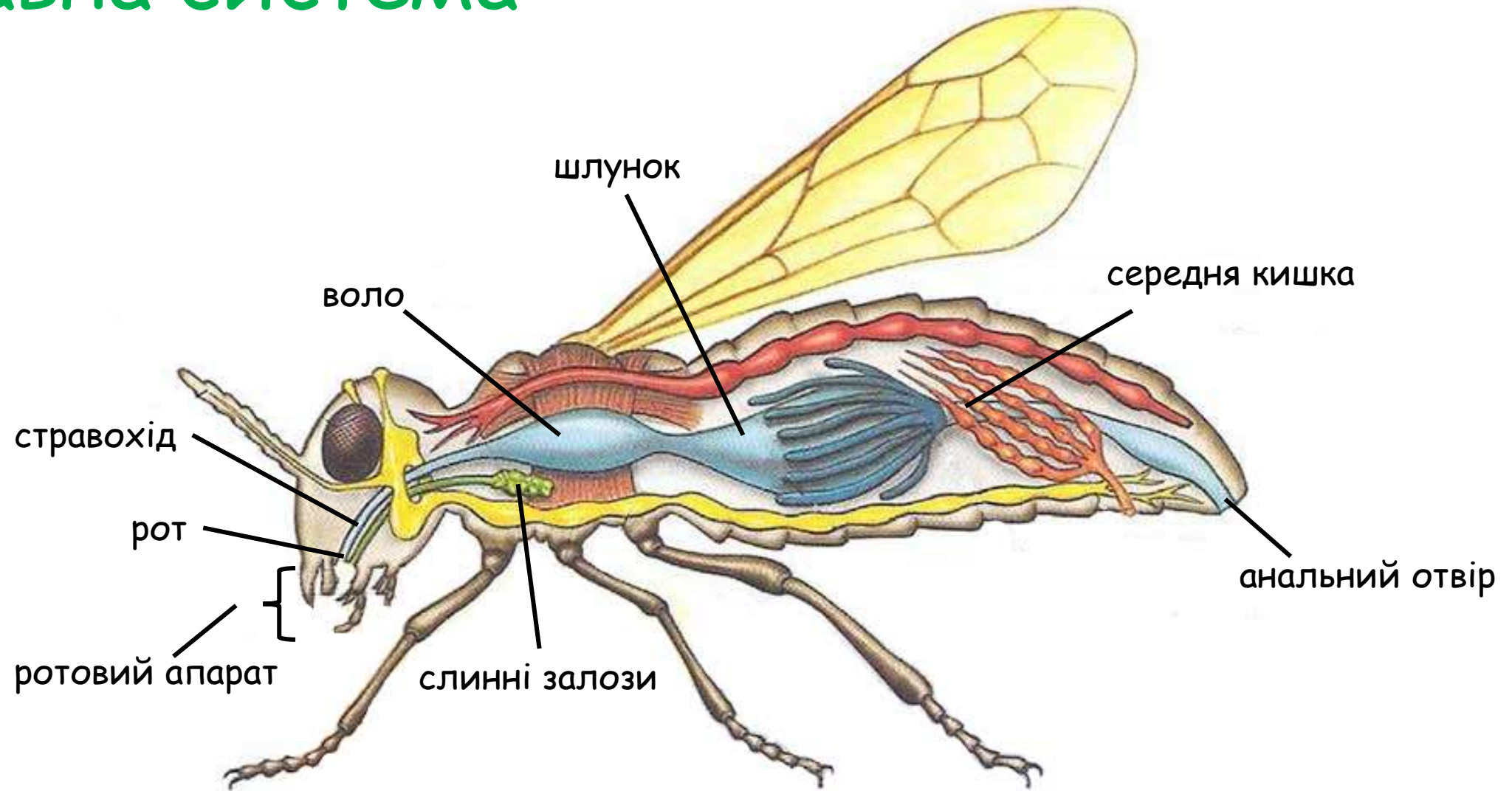
Ходильні

Корзинка

Травна система

Дихальна система

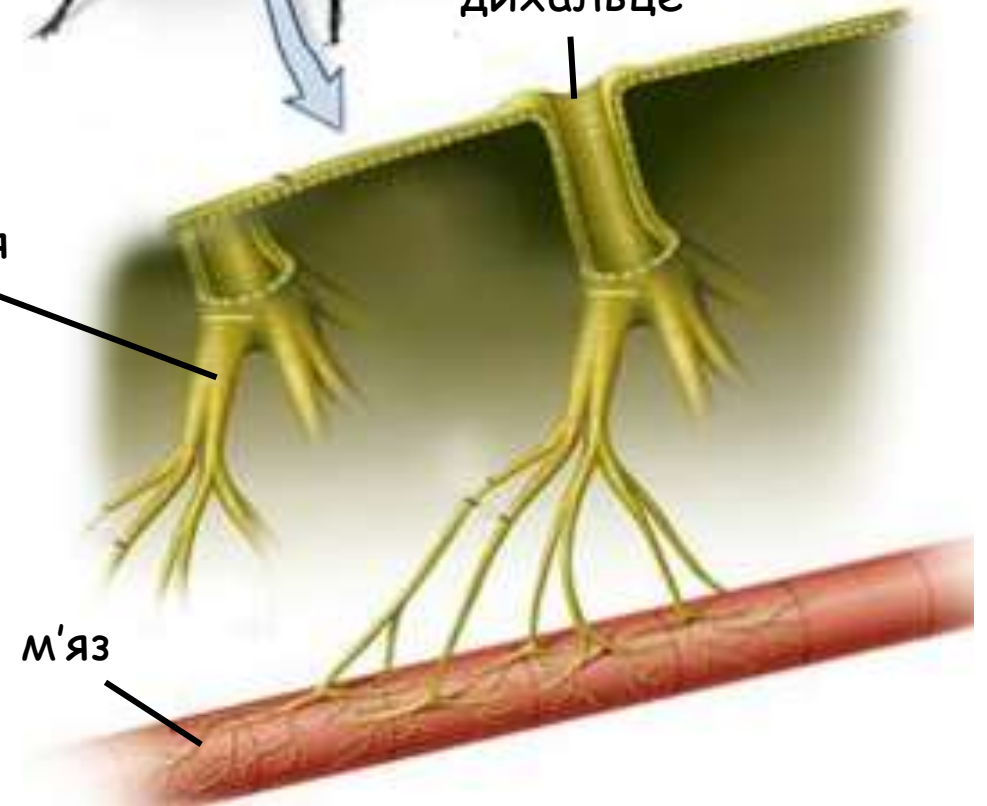
Органи дихання - **система трахей**,
що відкриваються назовні **дихальцями**

дихальце

трахея

м'яз

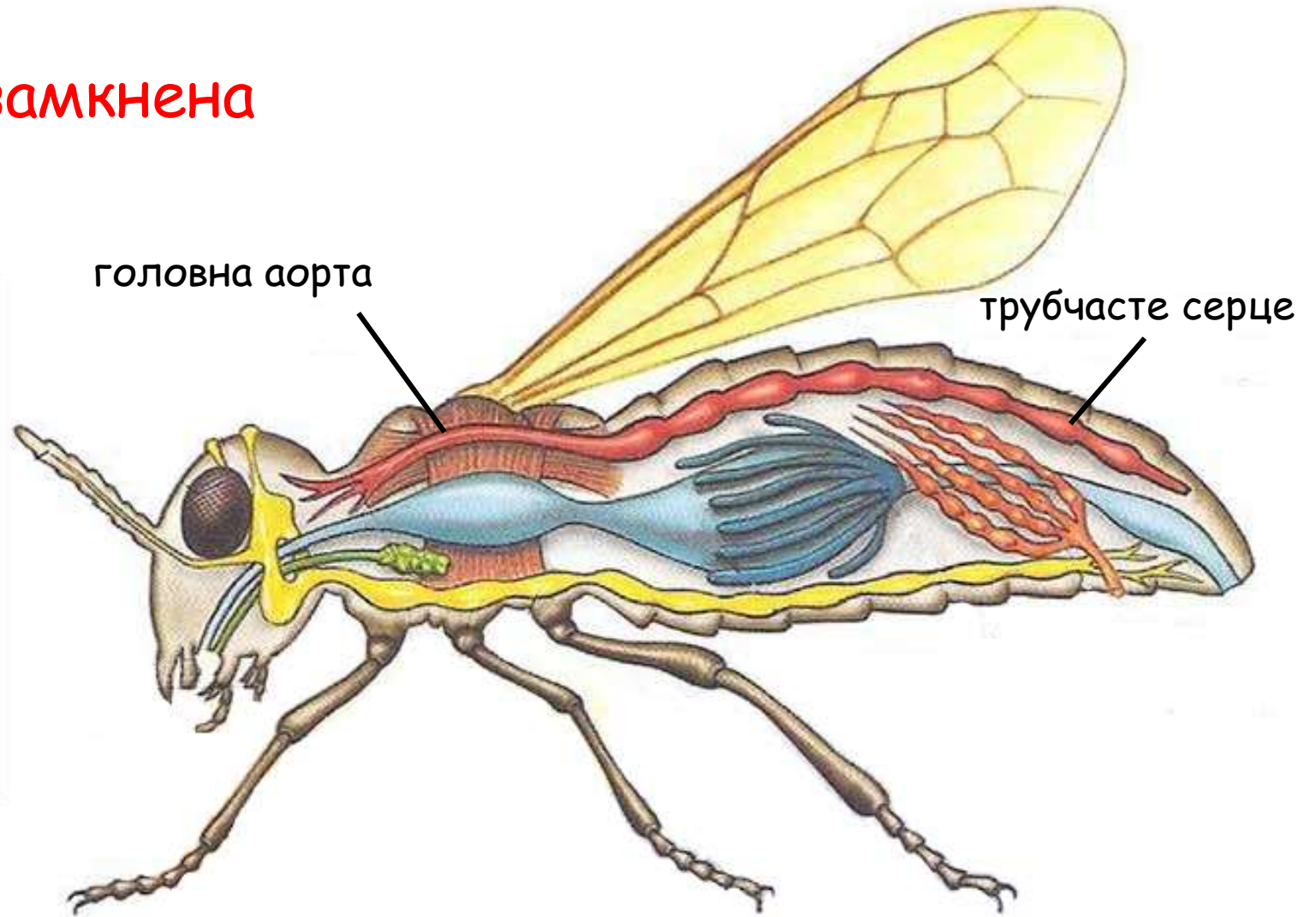
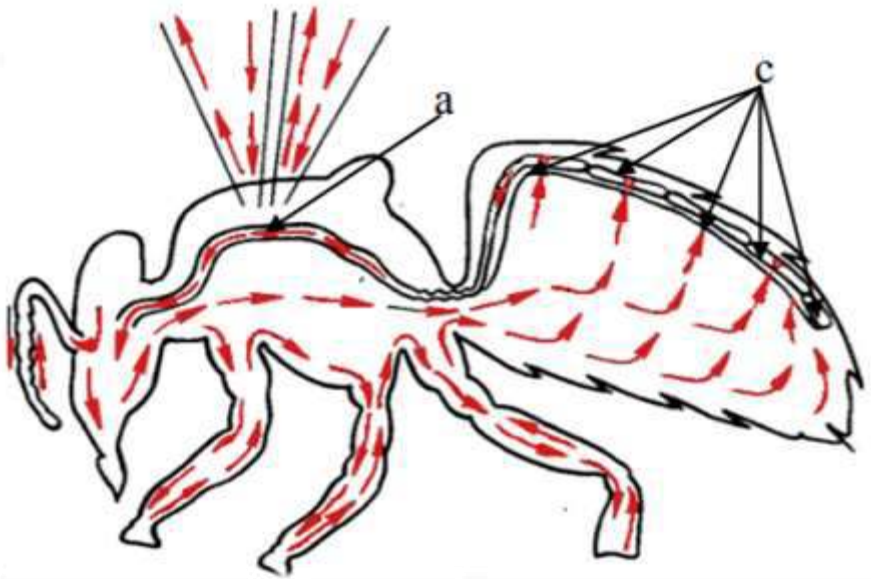

Дихальця личинки бражника

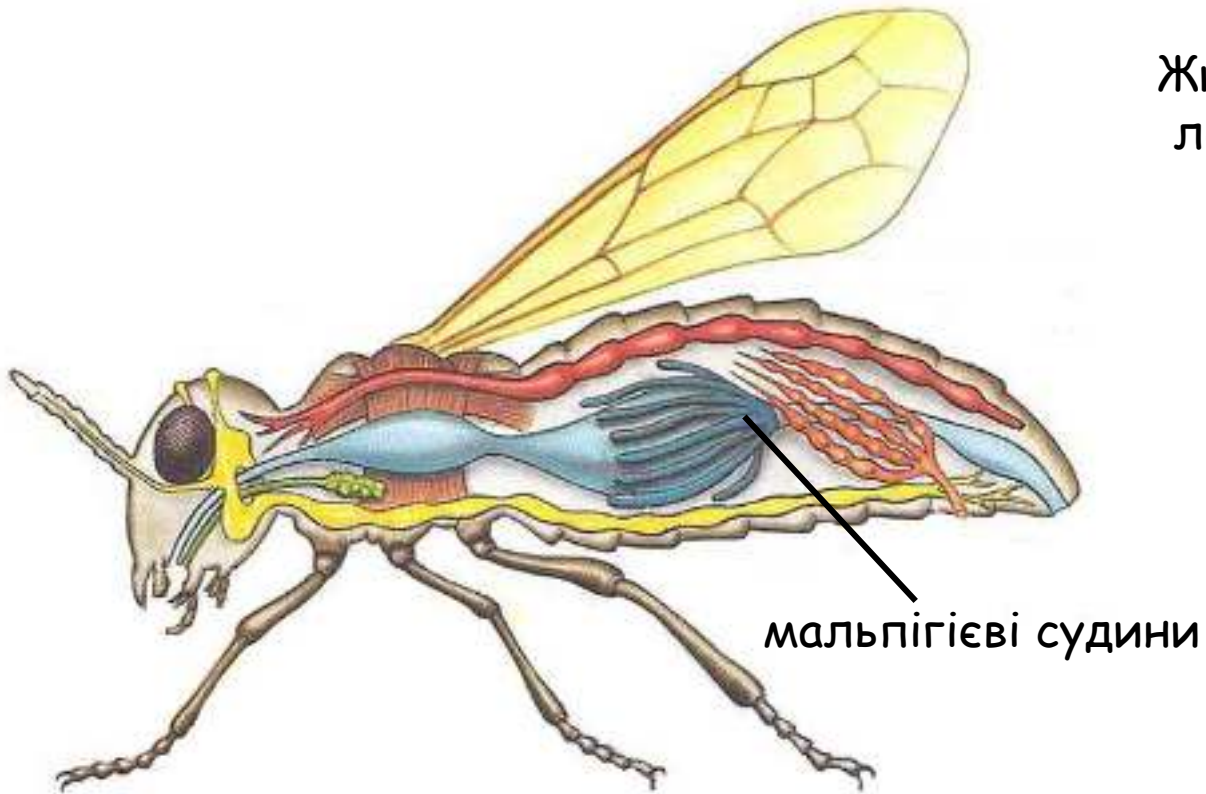
Кровоносна система

Кровоносна система **незамкнена**

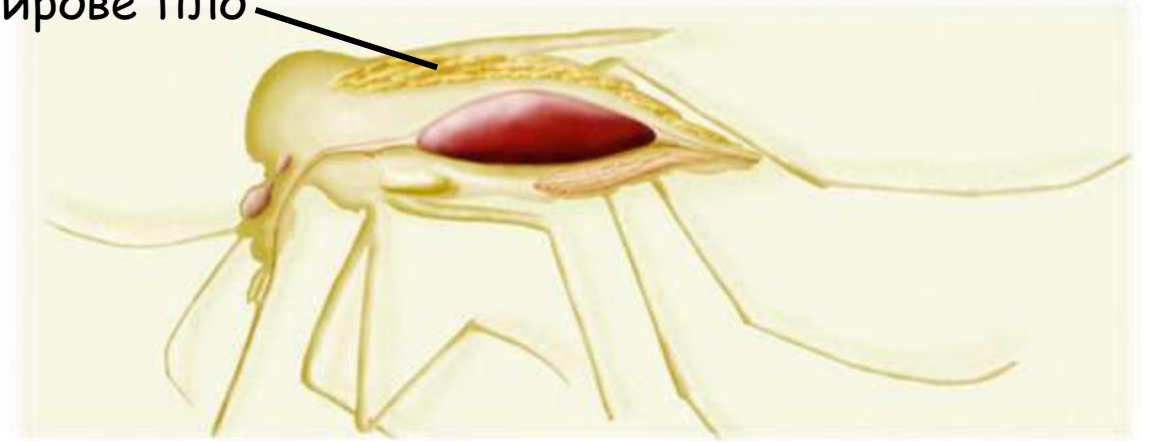

Видільна система

Видільна система представлена
мальпігієвими судинами
і жировим тілом

жирове тіло

Жирове тіло у личинки
лежить під покривами
суцільним шаром

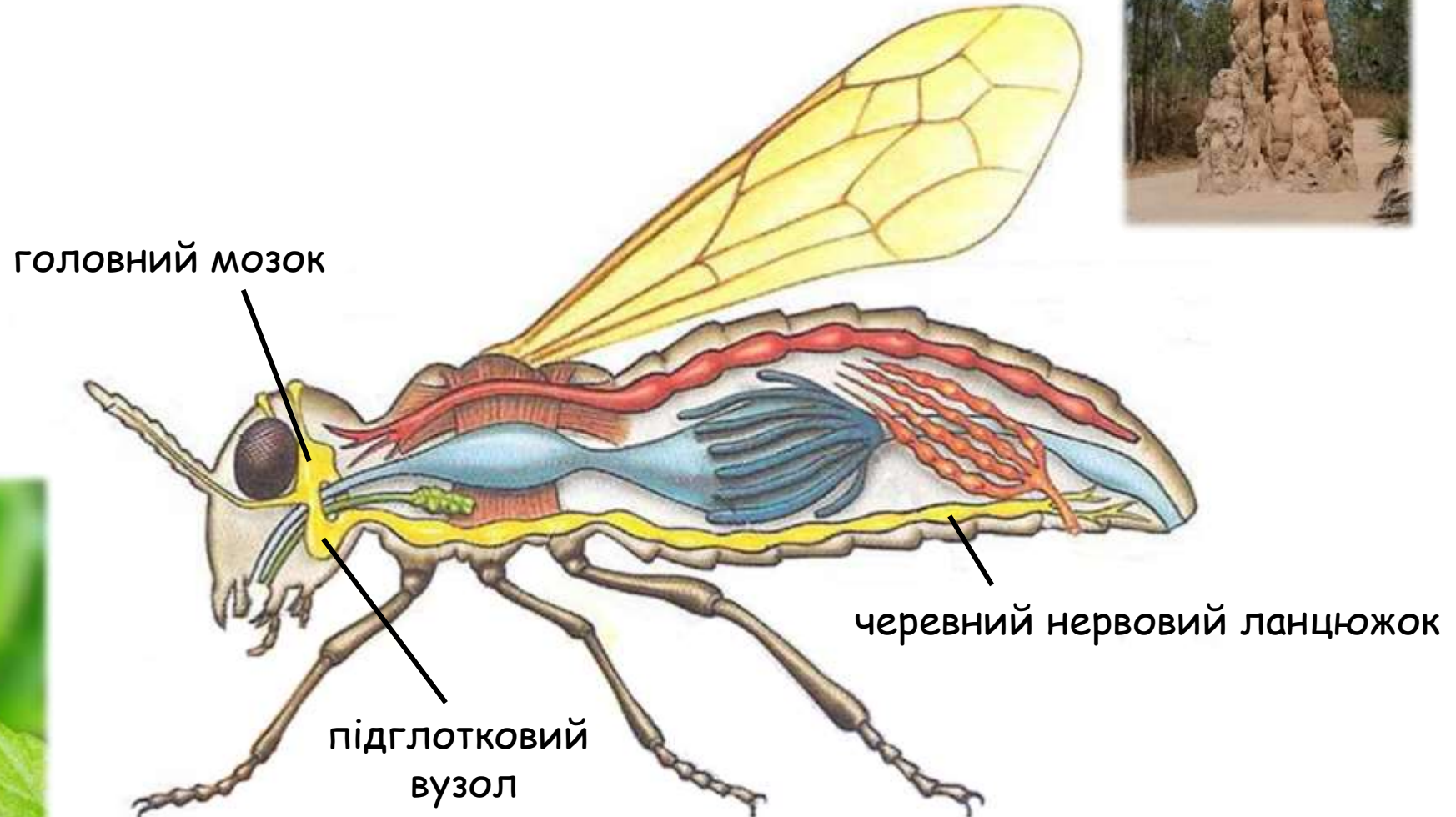

Видозміненими ділянками
жирового тіла є
органи світіння

Нервова система

Нервова система **вузлова ланцюжкова**

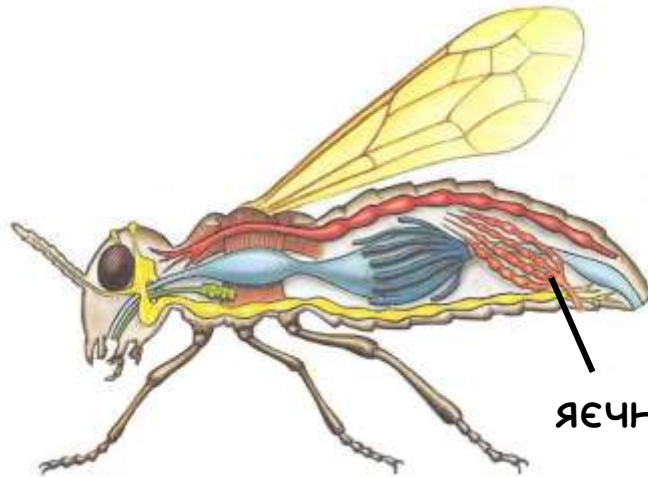
Статева система. Розмноження

Розростання вусиків
у жука-дроворуба

Статевий диморфізм у жука-оленя.
Ліворуч самець, праворуч самиця

яєчники

Для комах характерний
статевий диморфізм.
Запліднення внутрішнє.
Розвиток **прямий і непрямий**
(з неповним або
повним перетворенням)

Непрямий розвиток - це розвиток, при якому утворюється личинка, що перетворюється на дорослу особину

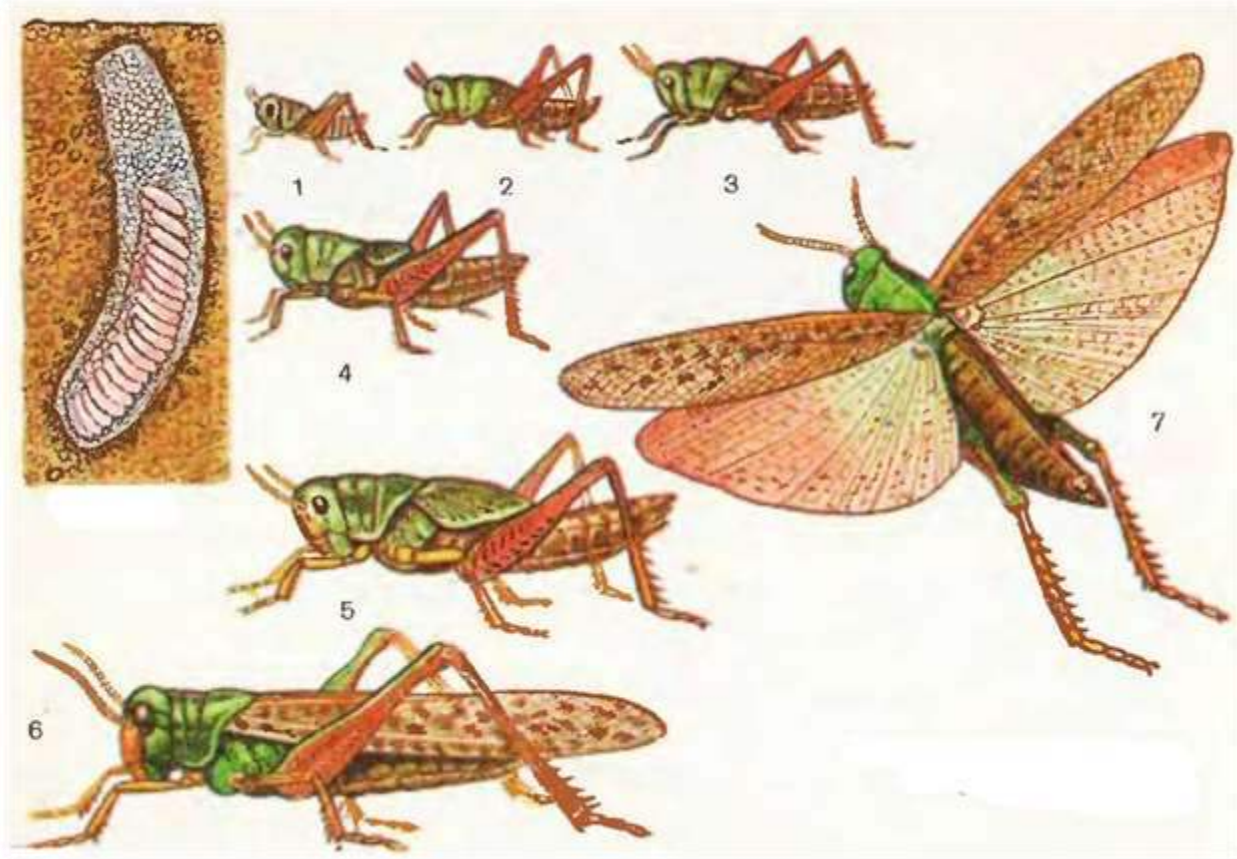
←
**з повним
перетворенням**

→
**з неповним
перетворенням**

При **непрямому розвитку з неповним перетворенням** розвиток личинки буде зачіпати лише окремі органи і системи

Фази розвитку: яйце, личинка, імаго

Цикл розвитку бабки

**таргани, бабки, воші,
терміти, богомоли,
клопи, попелиці**

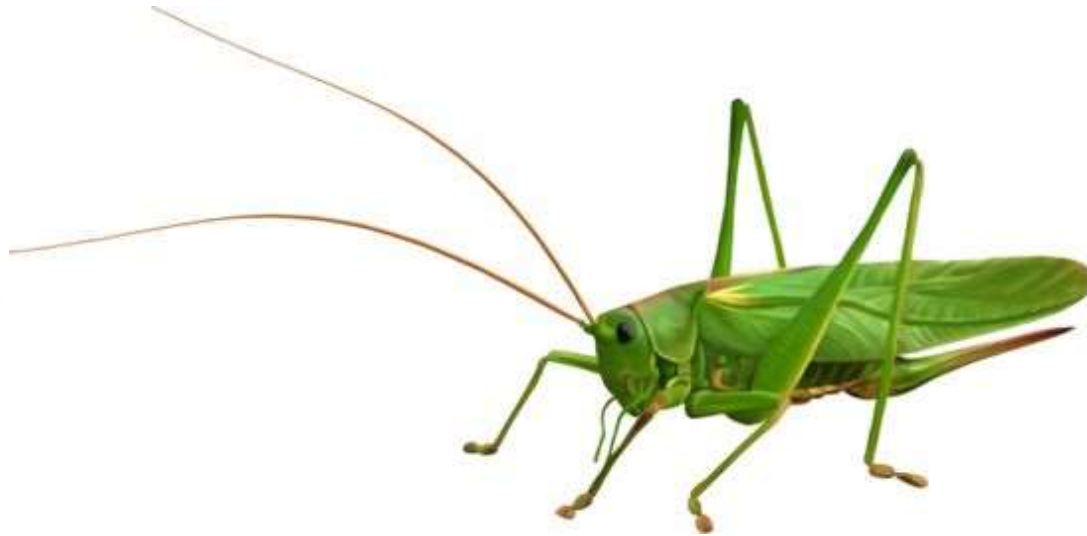

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Прямокрилі

сарана перелітна

коник зелений

цвіркун домашній

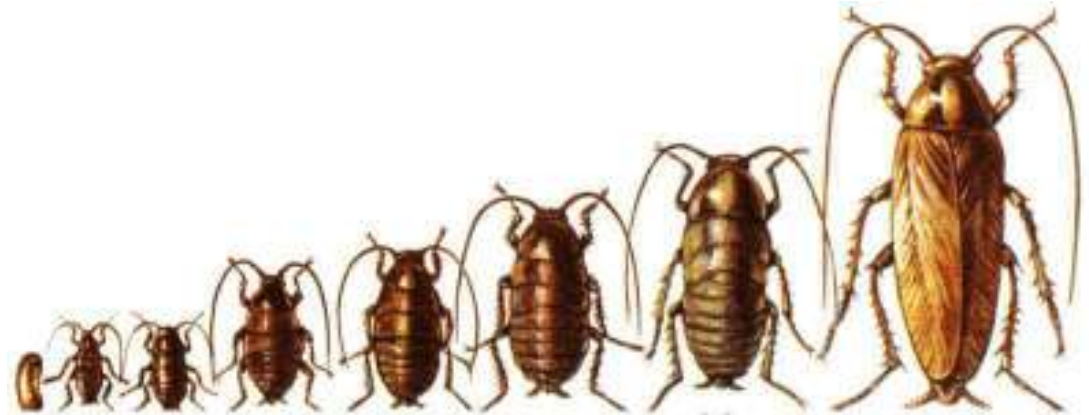
вовчок звичайний

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Таргани

тарган чорний

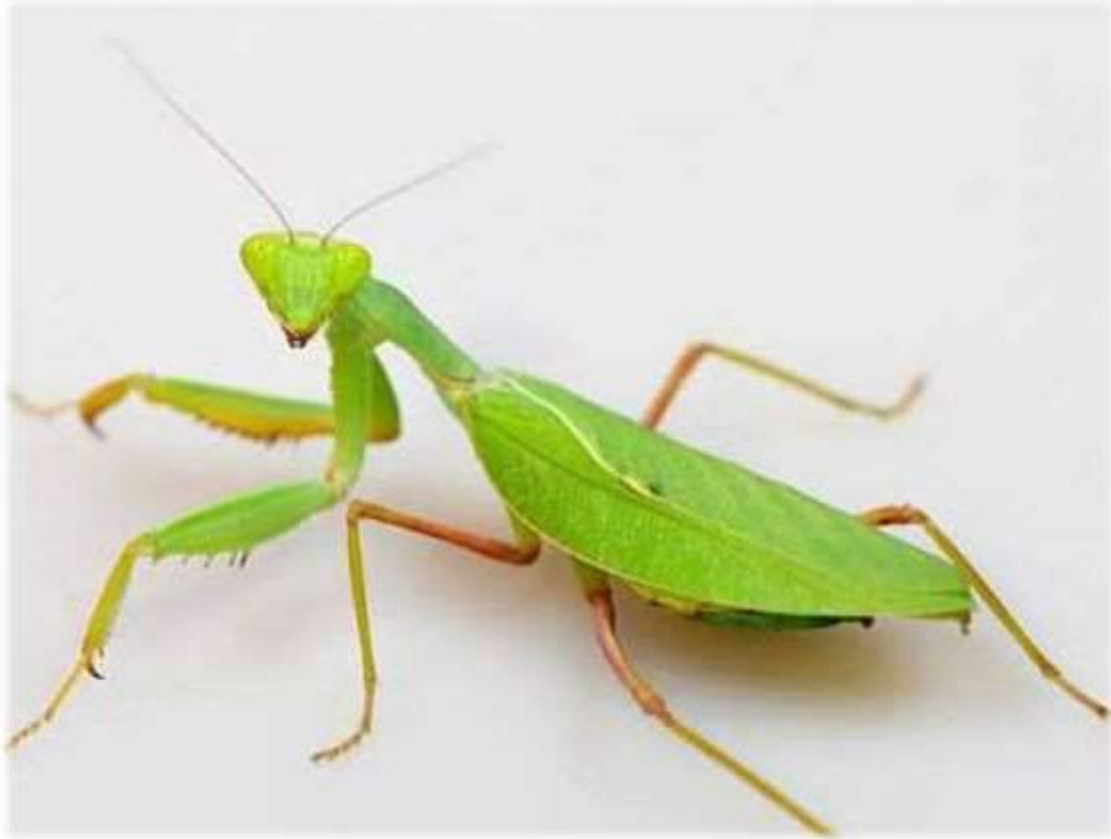
тарган рудий (прусак)

Комахи з неповним перетворенням

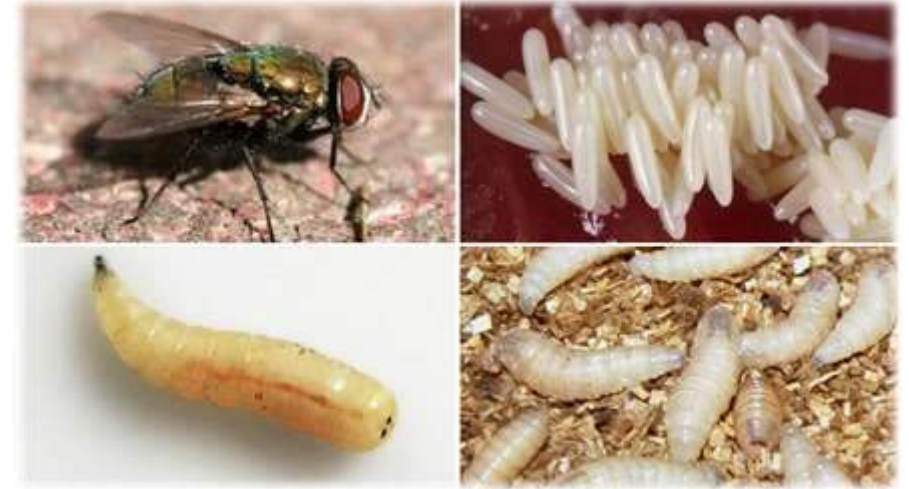
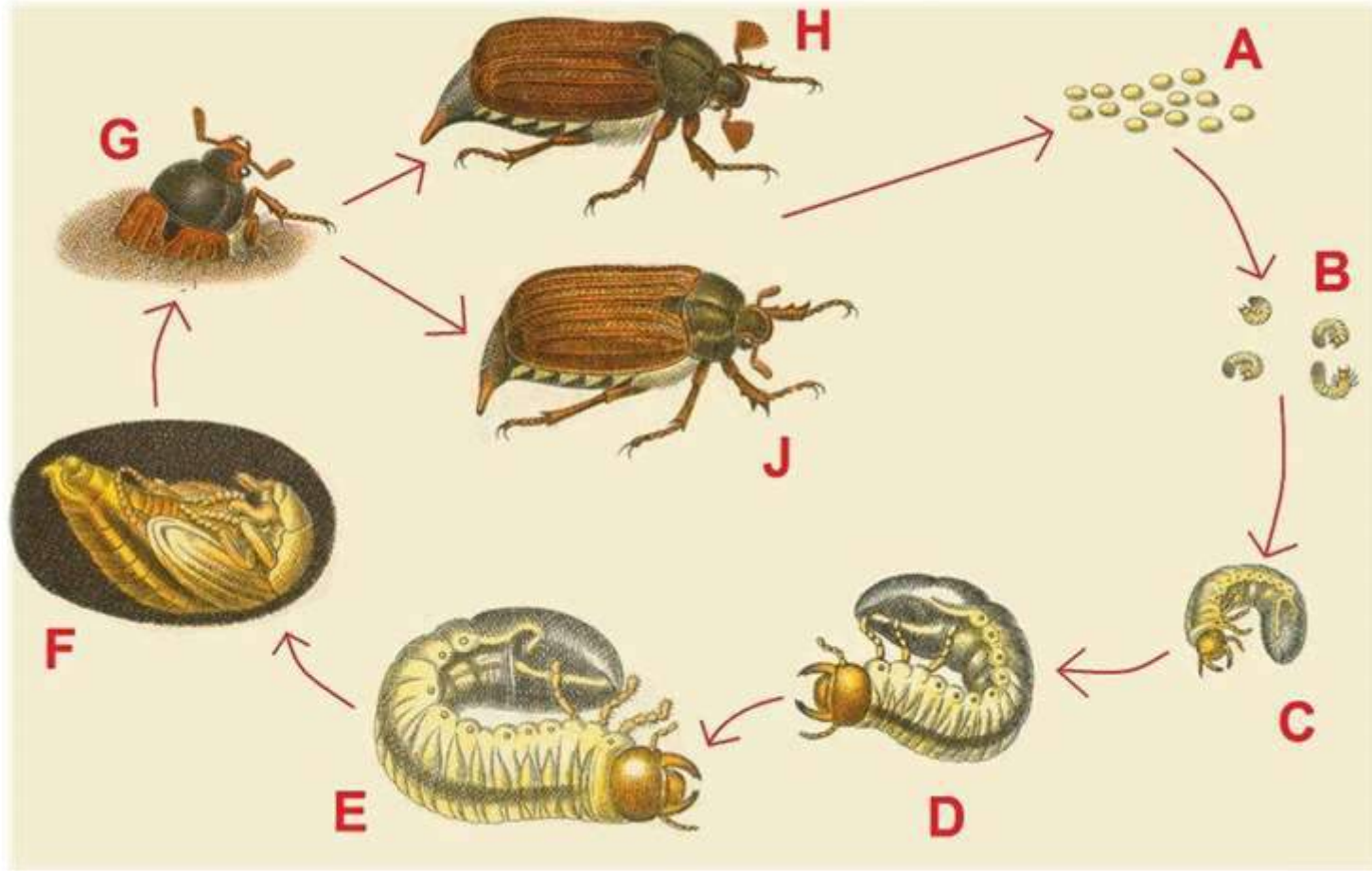
Ряд Богомоли

богомол звичайний

При **непрямому розвитку з повним перетворенням**
розвиток личинки супроводжується повною
перебудовою всіх її органів та систем

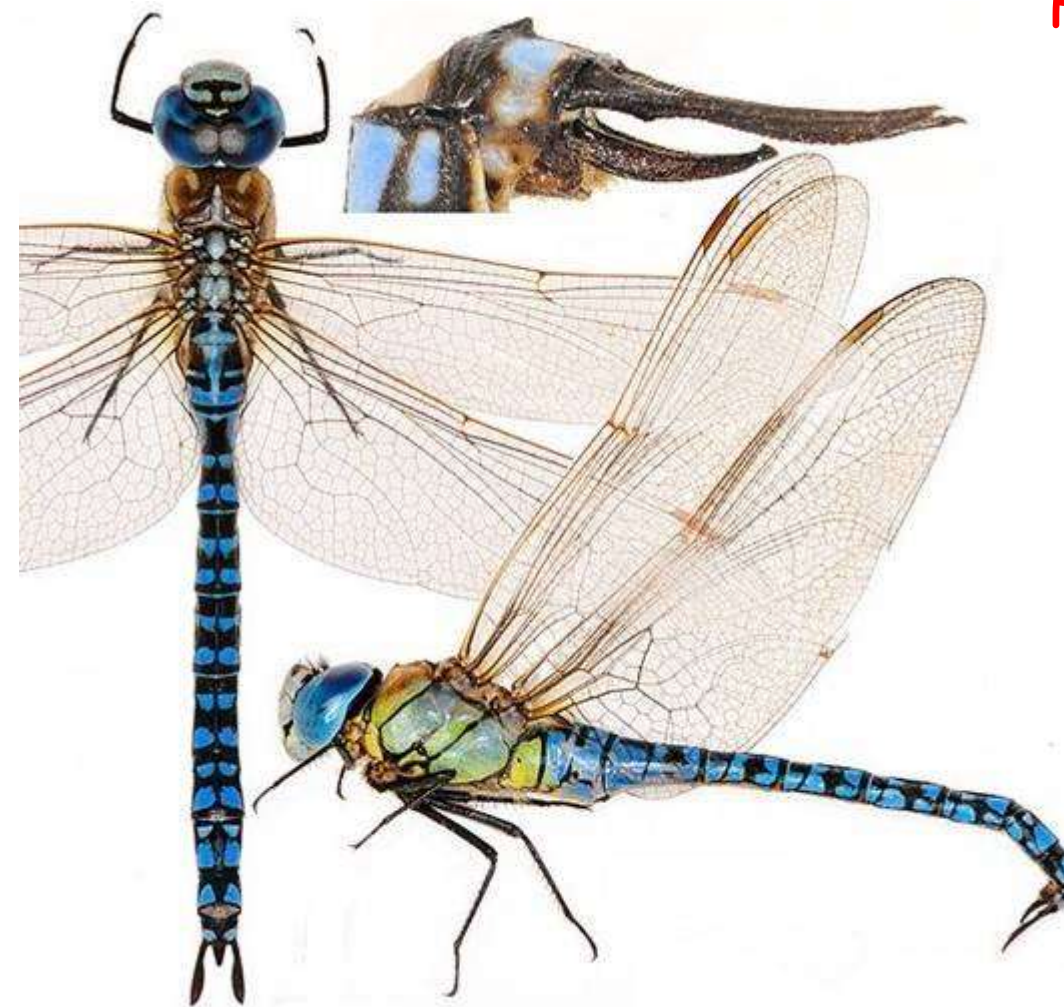
**жуки, мурашки,
метелики, бджоли,
мухи, блохи**

Фази розвитку: яйце, личинка, лялечка, імаго

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Бабки

коромисло
дозорець-імператор

бабка-лютка

Самка коромисла відкладає яйця
у воду

Личинка бабки
Neopetalia punctata

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Терміти

термітник

яйце

робочий

солдат

солдат

крилата
репродуктивна

Касты термітів

терміт всеруйнуючий

королева

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Воші

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Рівнокрилі

попелиця зелена

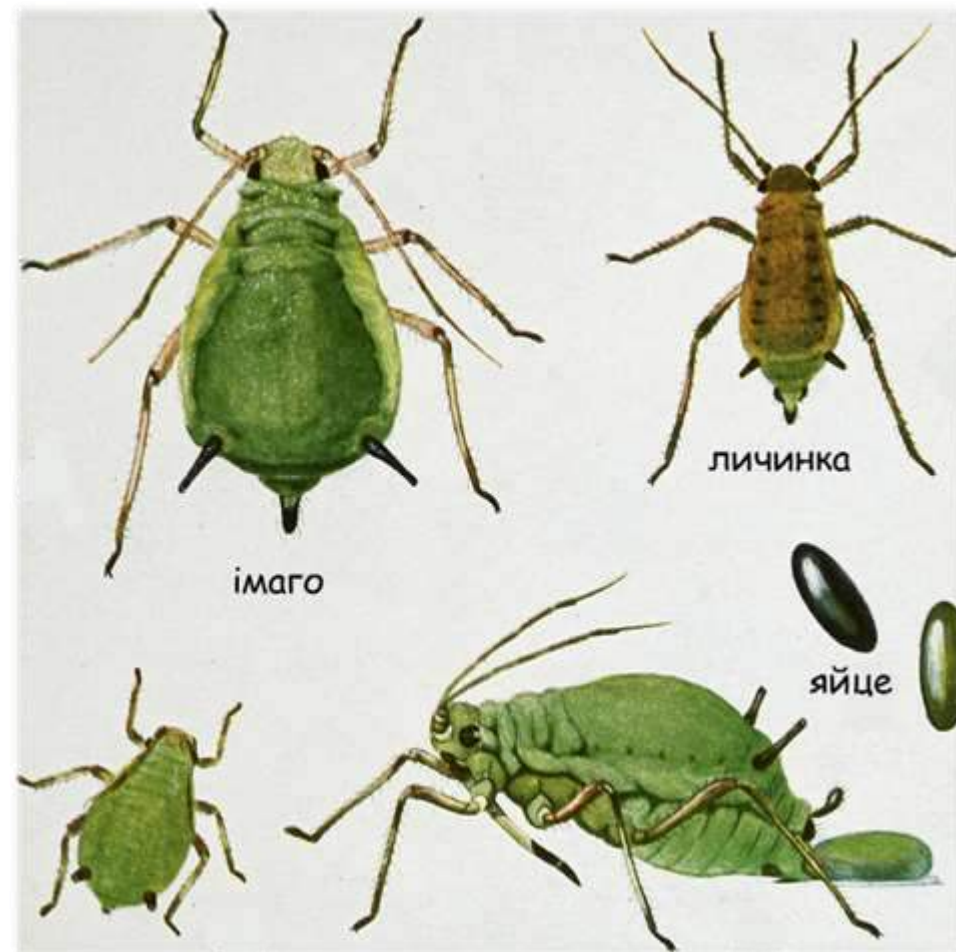
цикада періодична

пінниця
слинява

щитовка

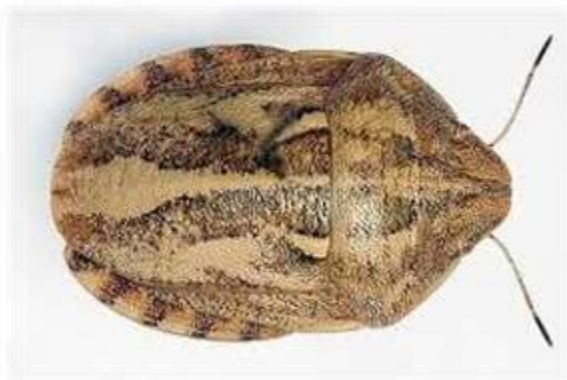

Цикл розвитку попелиць

Комахи з неповним перетворенням

Ряд Клопи, або Напівтвердокрилі

клоп-черепашка

клоп постільний
(блощиця ліжкова)

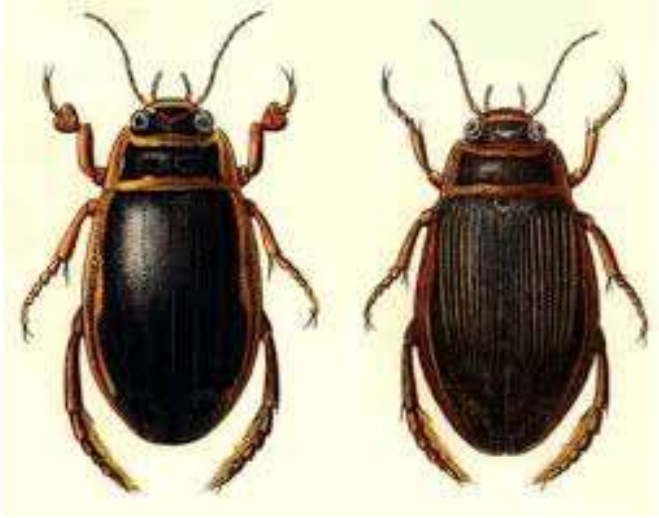

клоп-водомірка

Комахи з повним перетворенням

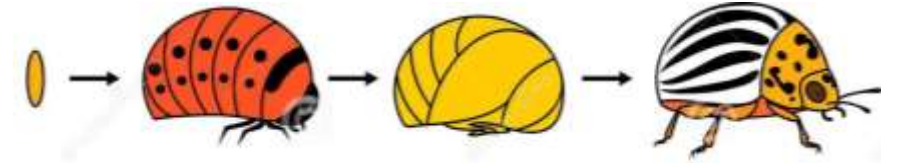
Ряд Твердокрилі, або Жуки

плавунець облямований

жужелиця зерниста

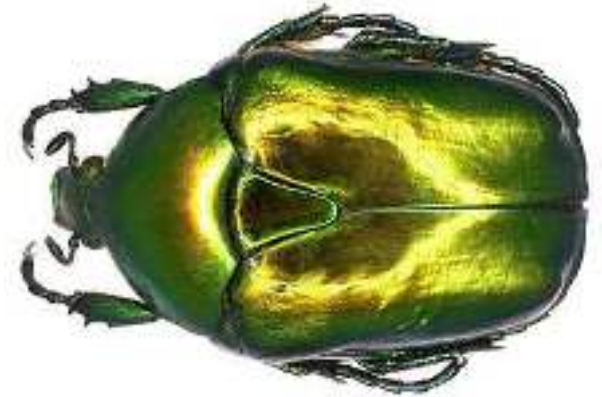
Цикл розвитку колорадського жука

сонечко семикрапкове

скарабей священний

бронзівка гладка

Комахи з повним перетворенням

Ряд Лускокрилі, або Метелики

шовкопряд березовий

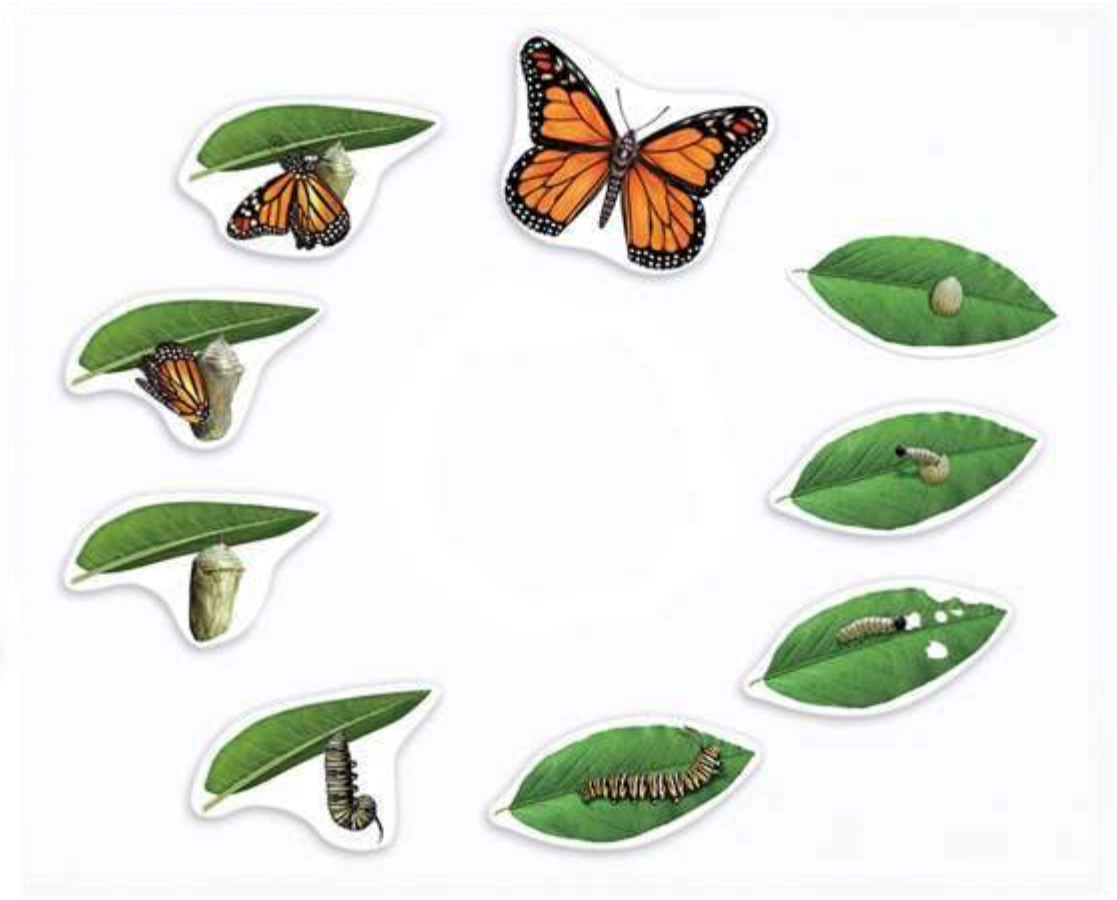
махаон

бражник мертва голова

велике павичеве око

Цикл розвитку метелика

Комахи з повним перетворенням

Ряд Перетинчастокрилі

мурашка
(робоча особина)

бджола медоносна

Цикл розвитку бджіл

матка в оточенні
робочих мурашок

оса звичайна

Жало оси з
крапелькою
отрути на кінці

Комахи з повним перетворенням

Ряд Двокрилі

муха хатня

комар-піскун

москіт

гедзь

Цикл розвитку мухи хатньої

Комахи з повним перетворенням

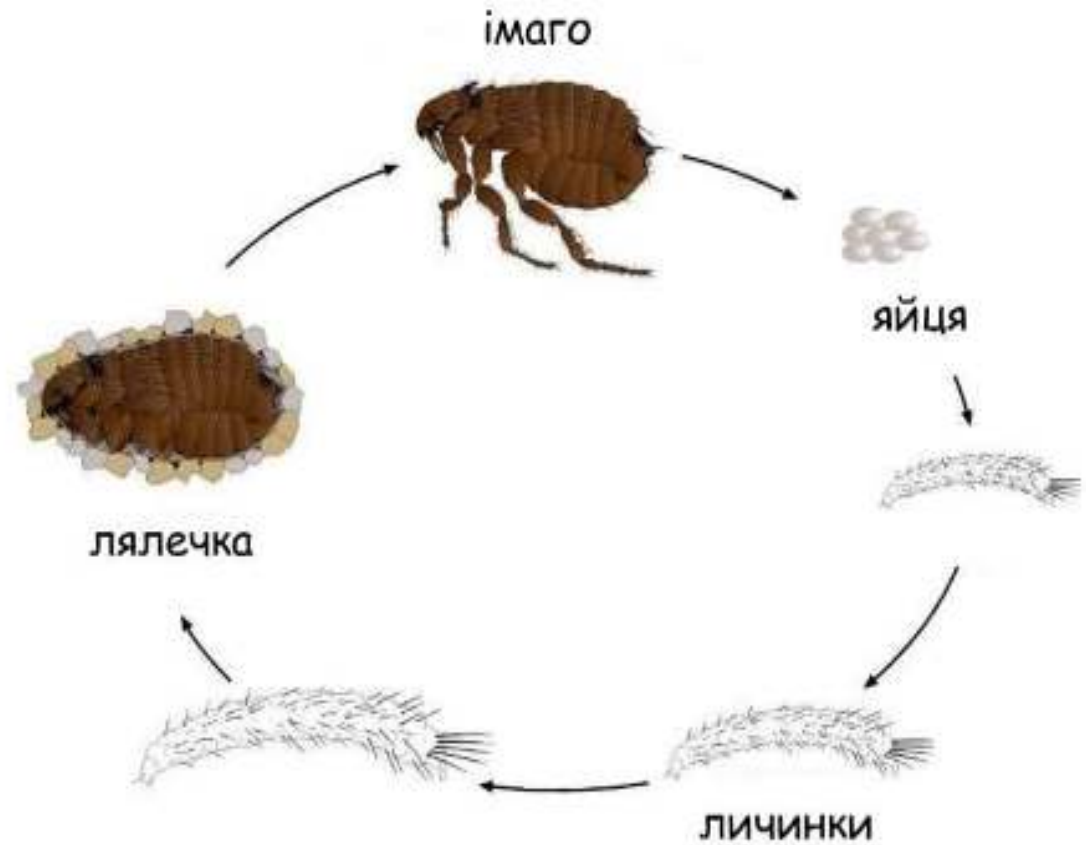
Ряд Блохи

блоха людська

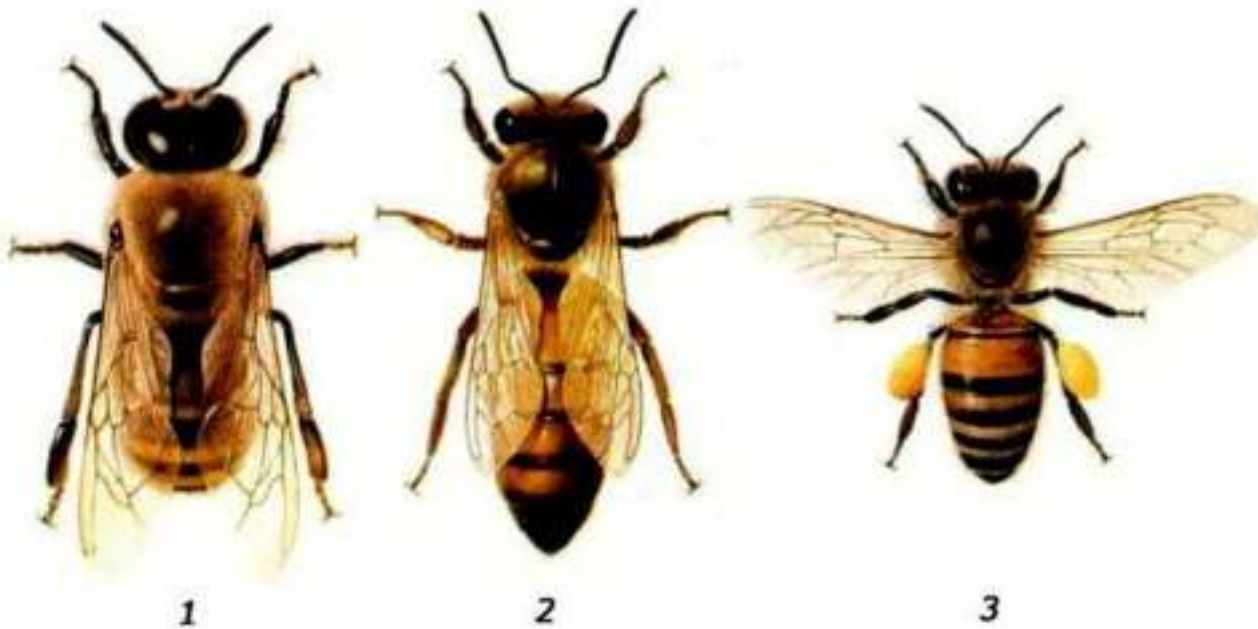
блоха собача

Цикл розвитку блохи

Для деяких комах характерний **партеногенез** - форма статевого розмноження, коли розвиток зародка відбувається без запліднення

Дорослі особини **бджолиної сім'ї**

1-трутень

2-матка

3-робоча бджола

Цикл розвитку **попелиць**

Типи забарвлення комах

Захисне

Застережливе

Ознаки, за якими комахи відрізняються від інших членистоногих

- наявність однієї пари вусиків;
- наявність трьох пар ходильних ніг;
- органами дихання є трахеї
- наявність в більшості двох пар крил.

Запитання до класу:

**«Чи можете Ви тепер пояснити, чому
комахи займають панівне становище
серед усіх тварин?»**

Домашнє завдання:

**Опрацювати параграф 11.5,
вчити головне.**

Опрацювати конспект.

Підготуватися до Практичної роботи.

